

წმ. ქეთევან დედოფლის სახის საღვთისმეტყველო და მხატვრული ბაზარება ანტონ პირველი კათალიკოსის ჰაბიროგრაფიული თხზულებების მიხედვით*

მოკლე შინაარსი

ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი ცხოვრება ასახულია ანტონ პირველი კათალიკოსის ჰაგიოგრაფიულ-მხატვრულ თხზულებებში „შესხმა და მოთხრობა ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთავანისთა“ და „სუნაქსარი პირუელად სათუეთაგან და მერმე წმიდისა ქეთავანისა“. დასახელებულ ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებებში ქეთევანის მხატვრული სახე ჰაგიოგრაფიული უანრის სპეციფიკის კვალობაზეა წარმოსახული, ამიტომაც მასში ჩანს, რომ მისმა მოწამებრივმა ღვაწლმა დაფარა „დედოფლის“ მისია და მეტადრე წმიდანად წარმოჩნდა; ქეთევან დედოფალი გვევლინება დედოფლობიდან, ამქვეყნიური პატივიდან ღვთის მიერ მოვლენილ წმიდანად, რომელიც დამაკავშირებელად შეიქმნა და ცემული ადამის მოღვმისა შემქმნელ ღმერთთან – ეს არის ღმერთთან კავშირის აღდგენა, სარწმუნოების განახლება, ღვთაებრივი მადლის მონიჭება.

ანტონ პირველი წმიდა ქეთევანს ქრისტეს ნათლით აღვსილად წარმოაჩენს, რადგან მასში ცხოვნების მადლი არის დასადგურებული და ჭირთა მტვირთველმა ქალმა, განსაცდელში გამობრძმედილმა მტერი დასძლია; ქეთევან წამებული წარმოსახულია ღმერთის სათნოებებით და სარწმუნოებით მცხოვრებ, კეთილგონიერ, ბრძენ, კეთილ საქმეთა მოქმედ, მშვენიერებით აღსავსე პიროვნებად.

სახარებისეული სიბრძნის მოშველიებით, ანტონ პირველი ქეთევანის წმიდანობას შარავანდელით მოსავს და წარმოაჩენს როგორც ქრისტეშემოსილ პიროვნებას, რომელმაც ქრისტეს მსგავსად მრავალი სატანჯველი მიიღო და სისხლის დათხევით ცოდვათა განწმედას მიაგო მთელი სულიერი ცხოვრება; წმიდა დედოფლის სულიერი ღვაწლი მიმართული იყო არა ამქვეყნიური კეთილდღეობის დამკვიდრებისაკენ, არამედ უფლის დიდებისათვის, ღვთაებრივი სრულყოფისაკენ... ანტონი ქეთევან წამებულს წარმოაჩენს როგორც უფლისადმი

* ნაშრომში წმ. ქეთევან დედოფლის სახე გაანალიზებულია ანტონ პირველი კათალიკოსის ორი ჰაგიოგრაფიული თხზულების მიხედვით: „შესხმა და მოთხრობა ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთავანისთა“ და „სუნაქსარი პირუელად სათუეთაგან და მერმე წმიდისა ქეთავანისა“.

დაუცხრომლად მლოცველს, ლოცვა კი ღმერთთან ზიარების ერთ-ერთი მძლავრი გზაა მოკვდავი ადამიანის ღმერთთან დასაკავშირებლად.

ანტონ I კათალიკოსის თხზულებებით კიდევ ერთხელ წარმოჩნდა ქეთევან წამებულის სულიერი, მოწამეობრივი ღვაწლი და ღვთისმშობლის ანალოგიით ერის და რწმენის მფარველი სახე-ხატის კვლავ ერთი გაახრება აისახა ქართულ მწერლობაში.

Dali Bethkoshvili

SAINT KETEVAN 'S THEOLOGICAL AND ARTISTIC UNDERSTANDING ACCORDING TO HAGIOGRAPHIC WRITINGS BY ANTON I CATHOLICOS

Abstract

Queen Ketevan's martyrlic life is reflected in hagiographic works by Anton I Catholicos - "The Praise of Queen Ketevan and Describing her Contribution and Suffering " and "A Brief Edition of The Torture Of Queen Ketevan". In the above mentioned hagiographic works Ketevan's artistic face is presented in the hagiographic genre. Queen Ketevan is presented as a saint because of her martyrlic contribution that covers "queen's" mission. Queen Ketevan is a saint sent by God who is a link of a sinful man with his creator. It means to renew the connection with God, to renew the faith and give divine love.

Anton I describes Ketevan who always reads prayers to the Light as she loves the life, an unhappy woman overcomes the enemy. Ketevan is described as a virtuous, sensible, wise, kind, wonderful person who believes in God.

With the help of Gospel's wisdom, Anton I haloes St. Ketevan's sanctity and shows her personality who like Christ has got a lot of suffering and who sacrificed all her spiritual life to be free out of sins. Saint Queen's spiritual contribution was directed not towards the establishment of her worldly wealth well-being but for the glory of the Lord for its divine perfection. The author describes Ketevan's torture as a person who prays for God and the prayer is one of the powerful ways towards God, a powerful way of a mortal to be connected with God.

In his works Anton I, Catholicos once again showed Ketevan Martyr's spiritual contribution and a character of a patron of the nation and the faith in the analogy of Virgin Mary in Georgian literature.

საკვანძო სიტყვები: ანტონ პირველი კათალიკოსი, ქეთევან წამებული, ჰაგიოგრაფია, თეიმურაზ პირველი, ღმერთი, სახარება, რწმენა.

Key words: Anton I Catholicos, Ketevan martyr, hagiography, Teimuraz I, God, the Gospel, faith.

შესავალი. ქეთევან დედოფლის მოწამეობრივი ცხოვრება მუდამ აქტუალური იყო ქართულ მწერლობაში და ხელოვანნი ცდილობდნენ აესახათ მისი მხატვრული სახე, რომელიც ისტორიულ და ჰაგიოგრაფიულ ჭრილშია წარმოჩენილი, მაგრამ მოწამეობრივმა ღვაწლმა დაფარა მისი, როგორც „დედოფლის“, მისია და მეტადრე წმინდანად წარმოგვისახა. ამას ამართლებს და ამყარებს ის სივრცითი გზა, რომელიც დედოფალმა გაიარა თავისი ქვეყნიდან შორეულ სპარსეთამდე, უცხო მიწამდე და ამ გზაზე ასახულმა მისმა სატანჯველმა სულ სხვა სივრცე და სულიერი სიმაღლე ჰპოვა, რადგან მასში ზებუნებრივი ძალა და გონება არის დასადგურებული, იგი წმიდანად არის გარდასახული, წმიდანად გარდაქმნა-გარდასახვას (=სიკვდილის დაძლევის) რწმენის შემწეობით აღწევს. რწმენით ცხოვრება ქრისტეს გზაზე დადგომაა, ქრისტეს გზა კი გოლგოთა, ჯვარცმა, სიკვდილი, აღდგომა და ამადლებაა, და თითოეული ეს საფეხური ქეთევან წამებულის მოწამეობრივ ცხოვრებაში ნათლად არის ასახული და წარმოჩენილი.

მსჯელობა. ანტონ კათალიკოსი თავის ჰაგიოგრაფიულ-მხატვრულ თხზულებაში „შესხმა და მოთხრობა ღვაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა ქეთევანისთა“ სათქმელის გადმოსაცემად, დედოფლის მხატვრული სახის გააზრებისას, რამდენიმე წყაროს იყენებს: თეიმურაზ პირველის პომას „წამება ქეთევან დედოფლისა“, ვახუშტის ისტორიას, სომეხი ისტორიკოსის არაქელის მონათხრობს, ლათინთა მეისტორიეთა გადმოცემებს და სხვ. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ყველაზე სანდო წყაროდ, როგორც თვითონვე წერს, თეიმურაზ მეფის ნაწარმოები მიიჩნია. დავიმოწმებ ერთ ადგილს: „აქა ვიდრემე ყოველნი ვნებანი წმიდისანი მოთხრობილთაგან სხუათასა, მეფისა, ძისა მისისა, თქმულნი უსარწმუნეს მიჩნს ამად, რომელ ყოველთა დიდნი და საზარონი აღწერნეს ტანჯუანი და ითქუა მეფისაგან არა მეტი რადმე, რათა მითმცა უდიდესი დიდებად სოფლად მოუგოს დედასა თუსსა, ესეგუარი არარადმე არს“ (ბაგრატიონი, 1980: 32).

ანტონ ბაგრატიონი თხზულების „შესხმა და მოთხრობა...“ შესავალშივე ქეთევან დედოფალს, მის წამებულ სახეს ასეთი სიტყვებით ამკობს: „ეს ქრისტეს სძალი, იასპ მჭკრუალი ლალი,

/ არ ნათელ მცხრალი, არ ყუავილ ფერით მზრალი. / აქუს საღმრთო ალი, ვითა ცხოველი წყალი, / გული უძს სალი, მით დაძსცა მძღავრი მწყრალი. / ამას იქმს ქალი, ბუნებით ჭირთა მკრთალი“ (ბაგრატიონი, 1980: 12).

მოტანილ სტრიქონებში ბევრი სახე-სიმბოლოა გამოყენებული, რომელთა სახისმეტყველებითი გააზრება შემდეგში იქნება წარმოდგენილი. აქ, მხოლოდ ნაწილს განვიხილავთ. ანტონ პირველი ქეთევანის სახეს საღვთო სიმბოლიკით ტვირთავს, რათა უკეთ წარმოჩნდეს დედოფლის ისედაც სულიერად ამაღლებული, ღმერთით შთაგონებული სახე, რომელიც წუთისოფლის მარადიულთან მაკავშირებელია, რადგან, უპირველესად, თვითონ არის მარადიულთან წილნაყარი, რასაც აძლიერებს და სრულყოფს უცხო დრო-სივრცული გარემო, რომელიც აღადგენს და სრულყოფს დედოფლის ხატ-სახეს, მის დაცემულ ადამიანურ სახეს ღმერთთან აახლოებს და სისრულისაკენ, ხატის აღდგენისაკენ მიჰყავს. მისი სულიერი სიდიადე განახორციელებს სასოებას, საუკუნო ცხოვრებას, მიმსგავსებას უფლისადმი. ეს ყოველივე განსაცდელის დათმენის წილ მიიღწევა, რაც, წმ. ისააკ ასურის სიტყვით, „ექმნეს ღმერთთან მიახლოების მიზეზად, რათა განისწავლოს და გამოიცადოს განსაცდელთა მიერ“ (წმიდა ისააკ ასური, 1991: 243).

ქეთევან დედოფალი გვევლინება დედოფლობიდან, ამქვეყნიური პატივიდან ღვთის მიერ მოვლენილ წმიდანად, რომელიც ხილია, შემაერთებული ძაფია დაცემული ადამის მოდგმისა შემქმნელ ღმერთთან – ესაა ღმერთთან კავშირის აღდგენა, სარწმუნოების განახლება, ღვთაებრივი მადლის მონიჭება.

ანტონ კათალიკოსს წმ. ქეთევანი დასახული ჰყავს „ქრისტეს სძლად“, წარმოაჩენს ნათლით აღვსილად, რომელიც საღმრთო ალით, ე. ი. მისადმი მსახურებით გაჯერებულია, რომელშიც ცხოვნების მადლი არის დასადგურებული და ჭირთა მატარებელმა ქალმა, განსაცდელში გამობრძმედილმა, მძღავრი სძლია; ავტორს ქეთევანი საღვთო სივრცით ჰყავს წარმოჩენილი. იგი შემკობილი ჰყავს „სიტყვასთან“ – ღმერთთან შესახვედრად, მასთან სულიერი ქორწინებისათვის, ზიარებისათვის ამზადებს (ბეთხოშვილი, 2010: 167).

ანტონ პირველი ნაშრომის შესავალში აღნიშნავს, რომ სჯობს თავისი დუმილი დაარღვიოს, რადგან ასეთი მნიშვნელოვანი სათქმელის გადმოცემას აუცილებლობად მიიჩნევს, რადგან როგორც ვარსკვლავები იძვრიან ერთი სივრციდან მეორეში და

მეტ ნათელს ქმნიან: „... სხუაფერ დაწყობილება ერთისაგან უკუე მიღება ნათლისა და მით განათლება და მნათობ ზედწოდება“ (ბაგრატიონი, 1980: 13) და ესე გვარნი მოითხოვს სხვაგვარ მადლის ქმნას და საჭიროა, რომ სიტყვით უნდა გადმოსცეს უთუოდ სათქმელი, თუნდაც მოკლედ, რადგან ესეც ღვთივობებუღია: „... და ესე მოკლედ თქმა არს ღვთისმთავრობითი გუარო შობისა“, – წერს ანტონ ბაგრატიონი (ბაგრატიონი, 1980: 15).

ავტორი სანამ ქეთევან დედოფლის დგაწლზე იტყვის სათქმელს, მანამდე, ბუნებრივია, იხსენიებს სამებას და მკითხველი რომ შეიყვანოს ადამიანის სულის სამყაროში და გააცნობიერებინოს, ამაში დასახმარებლად ახსენებს ადამიანის, კაცის ორ ბუნებას: „ერთი განუსახლურებელ, უკუდავ, მიუწოთმელ, გარეშეუწერელ, შეუხებელ, ხოლო მეორე იგი მოკუდავ, მისაწოთმელ, გარეშესაწერელ, შესახებელ“ (ბაგრატიონი, 1980: 15-16).

თავდაპირველად, ანტონ კათალიკოსი ქეთევანის სახეს ამგვარად წარმოგვისახავს: „ასული ესე დავითისი, განბანილი ღმერთმყოფელითა საბანელითა, ჰსწავლული სარწმუნოებითა სამღუდლოთა წერილითა და სათნოებათა მომგები, ქალ / წული მორცხუ, ბრძენი კეთილგონიერებისა ჰმევეითა, ქალი ნარნარი და მჰნე, კეთილთა მოქმედებათადმი ყრმაა შეუნიერი და უშუენიერესი მიმადლებულებითა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 16). სხვა ადგილას: „ტკბილსახელმან ქეთავან, არამედ, ოდეს მოიცალა ცრემლით დამღტობელმან ქუეყანისამან მადლობისაგან ღმრთისადმი...“ (ბაგრატიონი, 1980: 20-21).

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ ქეთევანის გვერდით ანტონი არ იშურებს სიტყვას თეიმურაზ პირველის შესამკობადაც, რაშიაც იკვეთება ღვთისმოსავი მეფის შთამბეჭდავი, გამოკვეთილი სახე, რომელშიც მეფის ხატებასთან ერთად სულიერი მხარე არის წინ წამოწეული, ფაქტობრივად, ყველა ღირსეული თვისებით ამკობს მას: „თეიმურაზ პირუელი, გურგუნი კეთილმსახურებისა, გოდოლი შეუძრუელი სიმჰნისა და ციხე უბრძოლუელი მამაცობისა, წაღკოტი მოკრძალული მართლმადიდებლობისა, რომელმანცა „გამოიწერა ქრისტე თუს შორის“ (მდრ.: გალატ. 3, 1), დამცემი სპარსთა სპათა ურიცხუობისა, სიბრძნისმოყუარებითა ჩინებული და რიტორ-პიიტეოსობითა ყოვლად ქებული“ (ბაგრატიონი, 1980: 16).

ქეთევან წამებული წარმოსახულია ღმერთის სათნოებებით და სარწმუნოებით გაჯერებულ, კეთილგონიერ, ბრძენ, მჰნე,

კეთილ საქმეთა მოქმედ, ყოველივე მშვენიერებით აღმკულ და აღვსებულ პიროვნებად, ამქვეყნად, მიწიერ გარემოში მყოფი, ვითარცა ანგელოზი უფლისა, რომელსაც ღვთიური მადლი ფარავს და თვითონაც ამ მადლით კვებავდა თავის რწმენას და ერს. იგი გახდა მცველი საკუთარი რწმენისა, რომელსაც ვერავითარი ვნება ვერ შეეხება, რადგან დედოფალი ყოვლად წმიდა სამების სამკვიდრებლად იყო გარდაქცეული. როგორც ანტონი წერს: „... რომელი ყოველთა თანმედროეთა თუსთა აღმატა შინაგნითთა შეუნიერებითა, ხედვთ და საქმით. ამან უკუე ხატებად წმიდა ჰყო დაცვთა შეუძწიკულებლად და განჰსწმიდა უხესთაეს ძაღისა. ამან უკუე მოიგო ახნაურებად მადალი და ყოვლად თავისუფალი, ესე იგი ღმრთისმსახურებად და კეთილმეცნიერებითა განაშუენა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 19).

დედოფალმა მტერს უღმრთობად განუშარტა და „ქაღმან ბრძენმან და წმიდათა განსჯათა მექონმან მოისიბრძნა მოწოდებად მთავართა კახეთისათა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 20-21). ერთგან ანტონ პირველი ქეთევანს მოისხენიებს არა მხოლოდ უდიდესი სიბრძნის მექონს, არამედ როგორც ზღვარდაუდებელ სულიერ ადამიანს: „ამას შინა დიდსუღმან...“ (ბაგრატიონი, 1980: 22); „და ესრეთ დაიკმოა გუნდრუკი იგი მრავალ-სუნენელი აღსლუად სამღთოსამი საკურთხეველისა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 449). კახეთის ერი ქეთევან დედოფალს ბრძნად და სასობად სახავს, რაც ჩანს მათ მიმართვაში დედოფლისადმი: „გარდა მეფობისა შენისა არა ვისსამე დავემორჩინეთ ბრძანებასა“ (ბაგრატიონი, 1980: 20); ამის გამგონე „წმიდამან ქეთავან „ჰკელითა მტკიცითა და მკლავითა მადლითა“ (შდრ.: ფსალ. 135, 12) ჰკსნისა თუსისა და სამეფოსამან შესაბამნი ღმრთისმსახურებისა თუსისა შეჰსწირნა ცრემლით მადლობანი ღმრთისადმი...“ გახარებული ერის ღმერთისადმი აღვლენილ საგალობელში კი აქვე ვკითხულობთ: „კურთხეულ ხარ შენ, უფალო ღმერთო მამათა ჩუენთაო, რომელმან შეურაცხ-ყვენ დღეინდელსა ამას დღესა მტერი ერისა შენისანი ჰკელითა ქალისათა (შდრ.: იუდიით 13, 22-23). კიდევ: „აცხოვნა უფალმან ერთი თუსი და გჰკსნნა ჩუენ უფალმან ყოველთა ამათ ბოროტთაგან და ჰქმნა ღმერთმან ნიშები და სასწაულები დიდი, რომელი არა იქმნა წარმართთა შორის“ (შდრ.: ესთერ. 9, 17) (ბაგრატიონი, 1980: 20). წმიდანის ღვაწლი სასწაულებთანაა დაკავშირებული თუ გაიგივებული, რადგან სულიერ ღვაწლს სასწაულების ქმნა შეუძლია.

ანტონის სიტყვით: „შუენის უკუე სიმდიდრე მეფეთად, მაგრა ქეთა / ვანისდა ერთი იყო სიმდიდრე წარუპარუელ და დაუღვენელ სიბრძნისა კეთილგონიერად ჳმევეთა, რამეთუ სადაცა უხრწნელად გებასა მოელოდა შრომით შეკრებულთა უნჯთასა“ (ბაგრატიონი, 1980: 21).

წმიდა ქეთევანი „დაგლახაკნებოდა თუთ და განამდიდრებდა გლახაკთა. ჳოლო ქრისტე დაგლახაკებულსა მისთვის განამდიდრებდა კეთილთაგან თუსთა, რაოდენ კმა ეყო... ხოლო უხუებით ქმნად ქუელის საქმისა მტკიცედ უწყოდა მან სიმტკიცედ პატივისა დასრულებად ნუგეშინისცემისა“... (ბაგრატიონი, 1980: 21). აქვე აღსანიშნავია ანტონის მიერ წმიდა ქეთევანის ცხოვრების ორი მხარის – ხორციელისა და სულიერის ერთად შეზავების სრულყოფილების წარმოსახვა, თუ რაოდენ დაიბია მისმა სამყარომ ორივე სივრცე და ერთმანეთთან შეზავებულად სრულქმნა. ეს კი მხოლოდ სულიერ მოღვაწეთა ხვედრია. ანტონი წერს: „კეთილგონიერად იჳმევედა სიბრძნესა, ორადრე ნაწილად გამყოფი ყოველთა დროთა: ერთისა, ვიდრემე წარმგები განგებისათუს სახლისა და მეფობისა და მეორისა – სათნოებათა მოგებისათუს. ხოლო დაღათუ ძნელ არს ორთავე ამათ შეერთებად, ესე იგი განგებისა მის თქმულისა და სათნოებათა წარმართებისა, მაგრა ესე ორთავე სრულებითა ყოველთა მძლე; თუთოეულისა სრულებით დაცუსათუს ამან მხოლომან თანმედროეთა თუსთა შორის ჳყო ზავი ორთა მათ შორის წინააღმდეგომთა... და კუაღად ესოდენ შემსჭუაულ იყო ღმრთისდა და საღმრთოთა იქმოდა...“ (ბაგრატიონი, 1980: 21-22).

ქეთევან დედოფლისათვის ხორცის დათრგუნვის მთავარი იარაღი იყო ერთ-ერთი მთავარი სათნოება - ღოცვა, რაც ესმარებოდა ცოდვითმოსილი სხეულისაგან გათავისუფლებაში და წუთისოფლის ძლევაში. ჯერ კიდევ ყრმა თეიმურაზის გამეფებისას, წმ. ქეთევანი შვილს თანაშეეწევა მეფობაში, რათა მეტად გამოცდილი იყოს და ამ მისიას დედოფალი ასე აფასებს: „და განვისუენებ ამიერითგან მოცლილი ჳორციელთაგან და სოფლიოთა საქმეთა და ზრუნუა ვჳყო სულიერთათუს ამიერითგან საქმეთა“ (ბაგრატიონი, 1980: 23). წმიდა დედოფალმან ყოველი „თავს-იდუა ვითარ დიდსულმან იობ ანუ ტობია“, – აღნიშნავს ავტორი (ბაგრატიონი, 1980: 26).

ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, ანტონ პირველიც საგანგებოდ მოიხსენიებს კონსტანტინეს მიერ კახეთში დატრიალებულ ტრაგედიას. კონსტანტინეს მიერ მამის და ძმის

მკვლევლობის შემდეგ კახეთი განსაცდელმა მოიცვა. ეს განსაცდელი, უპირველესად, ქეთევანისთვის იყო მძიმე და რთული, მაგრამ სიბრძნისა და გონიერების წყალობით დაითმინა ყოველი ტანჯვა და განსაცდელი. „მაშინ განსაცდელითა სიძნელენი წმიდისად და წმიდა მოთმინედ განსაცდელთად დაიმრჩობლებოდენ განსაცდელნი წმიდისად და წმიდა გვრგვონოსან იქმნებოდა სასოებითა უფლისად, „რამეთუ ჭირნი მოთმინებასა შეუქმნიდა, ხოლო მოთმინება – გამოცდილებასა, ხოლო გამოცდილება – სასოებასა და არა ჰრცხუნენა სასოებისაგან“ მოსავსა (პრომ. 5, 3-5) (ბაგრატიონი, 1980: 27).

სახარებისეული სიბრძნის მოშველიებით, ანტონ კათალიკოსი ქეთევანის წმიდანობას შარავანდელით მოსავს და ისე წარმოაჩენს მის მადლმოსილ და ქრისტეშემოსილ პიროვნებას, რომელმაც, ქრისტეს მსგავსად, ბევრი სატანჯველი მიიღო სამოსლად და სისხლის დათხევით ცოდვათა განწმენდას მიაგო მთელი სულიერი ცხოვრება. მან „სამოსლითა სპეტაკითა განრცხილითა სისხლითა თუსითა“ (მდრ.: აპოკალ. 7, 14), გაღლებული, დამწვარი სხეულით შეძლო უფლის მფარველი მადლით დაეფარა და მოეზღუდა საკუთარი რწმენა; შაჰის შეთავაზებაზე ქეთევანს უარყო საკუთარი რწმენა, მიეღო სხვა რჯული და სანაცვლოდ პატივს დაიმსახურებდა, „წმიდამან მან არცა ერთისა მის ხრწნადისა და შლადისა პატიუსა მათისა არარად მრაცხან, თუმცადა არარად არს. მისცა თავი თუსი ქრისტესთვის სასტიკთა ტანჯუათა დიდითარე ტრფიალებითა და უშიშითა გონებითა, ვითარცა ლომმან“ (ბაგრატიონი, 1980: 449). აგრეთვე, იმავე სახარების სიბრძნეზე დაყრდნობით, „არა მოკლენი იყუნეს მაშინ ჭირნი ამის მართლისანი და ყოველთაგან იჯსნა უფალმან“ (მდრ.: ფსალ. 33, 18) სასოებისა მიმადლებითა. აჯსოვდა თქმული (ეკკლესიასტეს შინა ისუ ზირაქისსა), ვითარმედ „უკეთუ მიეახლო უფლისა ღმრთისა მონებად, განუშადე სული შენი განსაცდელსა შინა (ზირაქ. 2, 1) და „უკეთუ კეთილსა იქმოდეთ და გეგნებოდესთ და მოითმენდეთ, ესე არს მადლი ღვთისაგან“ (I პეტრე 2, 20). და ესრეთ ქეთევან არასადა „მეწიწნეულე სიცრუეით, არამედ მართალი სარწმუნოებით ცხოვრებოდა“ (მდრ.: ამბაკ. 2, 4), სხუა იობ იქმნა განსაცდელთა შინა და სხუა ტობია სიბრძნეთა შინა, ვითარმედ მოაკლდენ ორნივე ნათელნი ხედვისანი, ესე იგი ორნივე იგი ყოვლად შუენიერნი ყრმანი თუსნი“ (ბაგრატიონი, 1980: 27).

როდესაც შაჰმა დედოფალს ორივე ძისწული დაუსაჭურისა, თვითონ კი შირაზში გაგზავნა პატიმრად, ამ გასაჭირს, ძნელბედობას ისე გადმოსცემს, რომ ჩანს ავტორი კარგად იაზრებს ქეთევანის სულიერ სამყაროში მიმდინარე ძვრებს და ავტორი რამდენიმე კითხვას სვამს ისე, რომ დედოფლის შემდეგი გზა, ხვალისდელი დღე და ხვედრი უკვე განჭკურებულია: „და ვინ-მე მიუთხრნეს, თუ რაოდენი ტკიულნი დედობრივნი შეუხდებოდეს შინაგან გულსა მისსა, ძისწულთა თუსთა იხილნა რა / სიკუდილისა უმძუნუარესნი ჭირნი და ოხრება სამეფოსა თუსისა და დარღვევა წმიდათა ეკლესიათა?“ (ბაგრატიონი, 1980: 448).

„ვინ-მე ესრეთ განჰსწმიდა და მოკრძაღნა ჳორცნი სიწმიდითა, დაღათუ დაეყენა ქალწულებისაგან საკრუელითა ბუნებისათა განგებითა საღმრთოდთა ამისათუს, რათა ნაყოფი მისი ჰმეფობდესმცა და ეს საქადულ იყოს ერისა ყოველთად?“ (ბაგრატიონი, 1980: 22).

ანტონ პირველი იშველიებს წმიდა მოძღვართა ნააზრევს იმის შესახებ, რომ კაცთა ზედა მოწვენილი პატიჟი, ტანჯვა ღმერთის განგებით განჩინებული განსაცდელია, რათა კაცნი განისწავლონ და განიწმინდონ ცოდვათაგან. განსაცდელი სრულყოფს ადამიანთა სისრულეს: „ვითარცა ოქრო ბრძმედსა შინა გამოჰსცადნა ივინი“ (სიბრ. 3, 6). წმიდა დედოფალმა ათი წლის ტყვეობაში ყოფნა იობის მსგავსად დაითმინა, გადაფარა მწუხარება, მისი სულიერი ღვაწლი ზეცამდე იქნა აღწეული, ამადლებული. მტერმა მას ბოლოს მხოლოდ ხორციელად სძლია, რადგან ასკეტური ღვწით მისუსტებული იყო. ანტონის სიტყვით, „შემდგომად ათისა წლისა მიიღო ჳელმწიფებაჲ მტერმან სულსაცა მისსა ზედა ყოველად უბიწოსა, რათა მარხუთა დაწულილებულთაგან და მღვძარებითა უსუსურთა და ჳმელსა ზედა წოლითა განდრესილთა ჳორცთაგან წარჰჳედესმცა“ (ბაგრატიონი, 1980: 28).

ყოველგვარი სატანჯველი წმ. ქეთევანმა ღმერთის სიყვარულის გამო, მისი სიყვარულის წყალობით დაითმინა და სულის უკანასკნელი ძაფებიც მას მიუძღვნა. „გარნა ესე ჳყუარობდა ღმერთსა, რამეთუ დაჰსდუა სული თუსი მისთუს, ვითარმედ მეტყუელი გვიბრძანებს უფალი: „უფროსი ამისა სიყვარული არავის აქუს, რათა სული თუსი დაჰსდუას მეგობართა თუსთათუს“ (იოან. 15, 13), ვინა ქეთავან მეგობარი არს ღმერთისა“ (ბაგრატიონი, 1980: 28).

ავტორს წმიდა ქეთევანი უფლის მეგობრად ჰყავს წარმოჩენილი: „ვითარმედ მეგობარ ღმრთისა არს წმიდა ქეთევან...“ (ბაგრატიონი, 1980: 29) და ამიტომ ის შექების და განდიდების ღირსია, იმსახურებს ყვავილის გვირგვინით შემკული სიტყვით მისი მშვენებების გადმოცემას და „გალობასა ახალსა“ (აპოკალ. 5, 9).

წმიდა დედოფლის სულიერი ღვაწლი მიმართული იყო არა კაცობრივი, ხორციელი, ამქვეყნიური კეთილდღეობისათვის, არამედ უფლის დიდებისათვის, ღვთაებრივი სრულყოფისაკენ, ვითარმედ „საწუთრო ესე მცირე ჭირი ჩუენი გარდამატებულსა და გარდარეულსა დიდსა დიდებასა საუკუნესა შეიქმს ჩუენთვის“ (II კორ. 4, 17) და რწმენით გაძლიერებულმა დედოფალმა წარმოთქვა: „ვერავინ განმაშორნეს ჩუენ სიყუარულსა მას ქრისტესსა: ჭირმან ანუ იწროებამან, დევნამ ანუ სიყმილმან, შიშლოებამან, ანუ ურუამან, ანუ მახვლმან“ (ჰრომ. 8, 35). მისი სული მოწოდებული იყო: „მრწამს მე, ვითარმედ არცა სიკუდილმან, არცა ცხოვრებამან, არცა ანგელოსთა, არცა მთავრობათა, არცა ძალთა, არცა ამან სოფელმან, არცა მან სოფელმან, არცა სიმაღლეთა, არცა სიღრმეთა, არცა სხუამან დაბადებულმან შემიძლოს ჩუენ განშორებად სიყუარულსა ღმრთისასა, რომელ არს ქრისტე იესუს მიერ, უფლისა ჩუენისა“ (ჰრომ. 8, 38-39).

ზემოთ აღვნიშნე, რომ წმიდანისათვის ხორციელებზე გამარჯვების მთავარი იარაღი იყო ერთ-ერთი უმთავრესი სულიერი სათნოება – ღოცვა, რომელიც არის უფალთან მიახლებების, მასთან ზიარების ერთ-ერთი მძლავრი გზა, რაც მიემართება ამქვეყნიურიდან ზეციურისაკენ და ადამიანს აკავშირებს ღვთაებასთან, მოკვდავის სამყოფი დრო-სივრცე უკვდავ, მარადიულ დრო-სივრცულ გარემოს გვაძლევს და ამ გარდაქმნის პროცესში ღოცვას, როგორი სახით თუ შინაარსობრივი დატვირთვითაც არ უნდა იყოს წარმოდგენილი, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს; ქეთევან დედოფლის ღოცვა, რომელიც ანტონ პირველს აქვს ჩართული თავის თხზულებაში „შესხმა და მოთხრობა...“ ფაქტობრივად, თეიმურაზ პირველის პოემის „წამება ქეთევან დედოფლისა“ ღოცვის პერიფრაზირებას წარმოადგენს. ავტორი არც მალავს, რომ ამ შემთხვევაში თეიმურაზის პოემის ღოცვის ტექსტს ეყრდნობა. ანტონ პირველის მიერ მოტანილი ქეთევან დედოფლის ღოცვა საღოცავ სახლში აღვლენილი, თავმდაბლობით, მუხლის მოდრეკით არის გამოხატული, რაშიაც მეტად ჩანს ვედრება, სათხოვარი უფლისადმი,

აგრეთვე სინანული ცრემლით აღესილი, რაც ცოდვათა შეგრძნებას მოიაზრებს და გამოსავლის ძიების გზაც მეტად მოძებნილია, რომელიც ღმერთისაკენ არის მიმართული.

ლოცვის სტრიქონებში, უპირველესად, ღმერთის, სამების, ერთი არსისა და თანაარსის მოხსენიება არის გამოხატული, ღმერთის, როგორც უხილავის, უცნაურის, გამოსათქმელად ძნელს, რომელიც ამქვეყნიერთა საფუძველს წარმოადგენს; გამოხატავს ვედრებას უფლისადმი, დაიცვას ბოროტი ჰაერის მცველებისაგან, რისგან დაცვასაც მიმართავს სულთა მცველ ანგელოზს (აქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ იგულისხმება გაბრიელ მთავარანგელოზი, რომელიც თეიმურაზ პირველის „წამებაში“ დადასტურებულია), ევედრება გაუღოს კარი, როგორც მის სასძლოს და აღრაცხოს წმიდა მოწამეთა დასში; წმ. ქეთევანი ლოცვაში აღიარებს ცოდვებს და შესთხოვს თანაშემწიოს მონანიებაში, ევედრება წყლულთა განკურნებას, საკუთარი ძის, თეიმურაზის ძლევას მტერზე, საუკუნო სუფევის მონიჭებას, უფალთან ერთად თხოვნას ადავლენს მარიამ ღვთისმშობლის მიმართ, ძის, უფლის განგების თანაშემწევნით შეიწყალოს, ლოცვის შემდეგ დედოფალმა „მიიღო უხრწნელი და პატიოსანი კორცი და სისხლი უკუდავისა სიტყუსა“, ე. ი. დედოფალი ეზიარა უკვდავების მიმნიჭებულ მაცხოვრის საიდუმლოს და კიდევ ერთხელ შესთხოვს უფალს მისი მხევალი დაიცვას ეშმაკისაგან.

წმ. ქეთევანი გვევლინება უბიწო მსხვერპლად შეწირული ღვთიური საკურთხეველის დასამკვიდრებლად. იგი, ზეციური სასძლო, ორი ცხოვრებიდან – მიწიერი და ზეციერი – მეორეს ირჩევს. ამის გამო ავტორი აღნიშნავს, რომ სახიერი ქრისტე დატკებოდა, მოსაგებელი ძვირფასობდა... ანტონი ასეთ მხატვრულ ფრაზასაც იყენებს: „აღვიდა რტო კუამლისა აღმოსრული უდაბნოთაგან“ (შდრ.: ქებ. 3, 6), სული იგი მისი ყოვლად განწმენილი სასძლოსა ზეცისასა „ეკკლესიასა მას პირმშოთასა ღმერთისა და მჰსაჯულისა ყოველთასა და სულებისა მართალთა აღსრულებულთასა“ (ებრ. 12, 23).

ავტორის სიტყვით, „მიიღუაწა ღუაწლი კეთილი, ადასრულა ჰსრ / ბაჲ სარწმუნოებაჲ, დაიმარხა სამოციქულოჲ, მიიღო გურგუნი სიმართლისა“ (შდრ. 2 ტიმოთ. 4, 7) (ბაგრატიონი, 1980: 33); აგრეთვე: „ესე ღმრთივ დიდებული და მრავალბრწყინუაღე მოწამე ქრისტესი“ (ბაგრატიონი, 1980: 448); „მეორე მზე“

ქართველთა, / ყოველთ მაარსის დედისა თუსებითა, / ცხებულთ-
აგანი, ცხებულთა დედოფალი“. აქ ქეთევანი ღვთისმშობლის
ხატ-სახის ანალოგიით არის წარმოსახული, რომელიც წარ-
მოადგენს მაცხოვრებელი, მაცოცხლებელი ძალის მიმნიჭებელ
სახე-ხატს, რომელმაც მრავალი გასაჭირი იტვირთა საკუთარ
თავზე. აქვე მოვიტან ამ აზრის შესატყვის ადგილს თეიმურაზ
პირველის პოემიდან „წამება ქეთევან დედოფლისა“:

„დედობრივისა ბუნებით თავს იდეგ ესე ჭირები,
ჰპოვე უკვდავი ცხოვრება საცვიფრო, განსაკვირვები“ (70, 1-
2) (თეიმურაზ პირველი, 1934).

გრიგოლ დოდორქელის საგალობელში ვკითხულობთ: „უხე-
შთაეს მოღვაწეთა მათ დედათა ღუაწლით შემოსილსა, უახ-
ოვნეს გამოსჩნდი, ყოვლად სანატრელო ქეთაონ, და დასთრგუნე
ფერჭითა შენითა მოქადულობად მძლავრისა...“ კიდევ: „დაუთმენ-
ელნი სატანჯველნი თავს ისხენ სიყუარულითა ქრისტეს
მეუფისათა დედათა შორის, და მოიგე მოსაგებელად განხრწნ-
ადთა წილ უხრწნელი“ (დოდორქელი, 1968: 150).

წმ. ქეთევანმა „გულმეთქუემან ჳორცთაგან განსულისა და
ქრისტეს თანა მისულისამან“ (შდრ.: ფილიპპ. 1, 23) შეაერთა და
შეაკავშირა მიწიერი და საღვთო, კეთილს კეთილი შემატა. წყ-
არობის გადმოცემით, წამებულის ნაწამებ სხეულზე საღმრთო
ნათელი გადმოვიდა, რომელიც მიანიშნებდა იმაზე, რომ იგი
ქრისტეს სარწმუნო მოწამე გახდა.

დასკვნა. ამრიგად, ანტონ I კათალიკოსმა თავისი თხზუ-
ლებებით წარმოაჩინა ქეთევან წამებულის სულიერი, მოწა-
მეობრივი ღვაწლი და ამით ღვთისმშობლის ანალოგიით ერის
და რწმენის მფარველი კალთის მექონი პიროვნების სახე-ხატის
კიდევ ერთი მხატვრული გააზრება მოგვცა ქართულ მწერ-
ლობაში.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ახალი აღთქუმაი, 1963 – ახალი აღთქუმაი, საკათალიკოსო საბ-
ჭოს გამოცემა, ტფ., 1963.

თეიმურაზ პირველი, 1934 – თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა
სრული კრებული, აღ. ბარამიძისა და გ. ჯაკობიას რედაქციით,
თბ., 1934.

ბაგრატიონი, 1980 – ბაგრატიონი ანტონ, „შესხმა და მოთხრობა
ღუაწლთა და ვნებათა წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლისა
ქეთევანისთა“, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის

ძეგლები, წიგნი VI, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს ენრიკო გაბიძაშვილმა და მიხეილ ქავთარიამ, თბ., 1980.

ბაგრატიონი, 1980 – ბაგრატიონი ანტონ, „სუნაქსარი პირუელად სათუეთაგან და მერმე წმიდისა ქეთავანისა“, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი VI, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს ენრიკო გაბიძაშვილმა და მიხეილ ქავთარიამ, თბ., 1980.

ბიბლიის ლექსიკონი, 2000 – ბიბლიის ლექსიკონი (მასალები), ტ. I, შემდგენლები: ელგუჯა გიუნაშვილი, ზურაბ კალანდაძე, რედ.: ზურაბ სარჯველაძე, 2000.

ბეთხოშვილი, 2010 – ბეთხოშვილი დ., სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ძველ ქართულ მწერლობაში (იაკობ ხუცესის „წმიდა შუშანიკის წამება“, თეიმურაზ პირველის „წამება ქეთევან დედოფლისა“), ტ. I, თბ., 2010.

ბეთხოშვილი, 2012 – ბეთხოშვილი დ., სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ძველ ქართულ მწერლობაში (იაკობ ხუცესის „წმიდა შუშანიკის წამება“, თეიმურაზ პირველის „წამება ქეთევან დედოფლისა“), ტ. II, თბ., 2012.

დოდორქელი, 1968 – დოდორქელი გრიგოლ, „თუესა სეკდენ-ბერსა ივ წმიდისა და სანატრელისა დედოფლისა და მოწამისა ქეთევანისი, ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები“, წიგნი IV, გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ენრიკო გაბიძაშვილმა, თბ., 1968.

წმ. ისააკ ასური, 1991 – წმ. ისააკ ასური, წიგნში: „სიტყვა მართლისა სარწმუნოებისა“, წიგნი. III, თბ., 1991.

ქავთარია, 1977 – ქავთარია მის., ძველი ქართული პოეზიის ისტორიიდან, თბ., 1977.

ცინცაბაძე, 1989 – ცინცაბაძე მ., ქეთევან დედოფლის სახის ევოლუცია ანტონ ბაგრატიონის თხზულებებში, კრებ. „ლიტერატურული ძიებანი“, ტ. III (XVIII), თბ., 1989.